

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

UYUSHMAGAN YOSHLARNING KASBIY ORIENTATSIYASI VA HAYOTIY MAQSADLARINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Kudratova Lola Ravshanovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, dotsent, PhD

Annotatsiya

Ushbu maqolada bugungi jadallashuv sharoitida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan inson kapitalining sifati va salohiyatiga bog'liq, inson resurslarini samarali shakllantirish va rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligi haqida mulohazalar bilan boshlanadi. Glaballashuv davrida uyushmagan yoshlarni mehnat bozoriga jalb etish ijtimoiy-psixologik muammo sifatida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ishchi kuchi, kasbiy malaka, inson resurslari, uyushmagan yoshlar, kasbiy orientatsiyasi.

СОЦИО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ И ЖИЗНЕННЫХ ЦЕЛЕЙ НЕОРГАНИЗОВАННОЙ МОЛОДЕЖИ

Кудратова Лола Равшановна

Ташкентский университет прикладных наук, доцент, PhD

Аннотация

В начале статьи отмечается, что в современных условиях ускоренного экономического роста устойчивое экономическое развитие во многом зависит от качества и потенциала человеческого капитала, и что эффективное формирование и развитие человеческих ресурсов является одним из приоритетов государственной политики. В качестве социально-психологической проблемы выделяется вовлечение неорганизованной молодежи в рынок труда в эпоху глобализации.

Ключевые слова: Рабочая сила, профессиональная квалификация, человеческие ресурсы, неорганизованная молодежь, профессиональная ориентация.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE PROFESSIONAL ORIENTATION AND LIFE GOALS OF UNORGANIZED YOUTH

Kudratova Lola Ravshanovna

Tashkent University of Applied Sciences, Associate Professor, PhD

Abstract

This article begins with the observation that in today's accelerating conditions, sustainable economic development largely depends on the quality and potential of human capital, and that the effective formation and development of human resources is one of the priorities of state policy. The involvement of unorganized youth in the labor market in the era of globalization is highlighted as a socio-psychological problem.

Keywords: Labor force, professional qualifications, human resources, unorganized youth, professional orientation.

Bugungi globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan sharoitda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan inson kapitalining sifati va salohiyatiga bog'liqdir. Ayniqsa, tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadigan ishchi kuchining bilim darajasi,

kasbiy malakasi hamda innovatsion fikrlash qobiliyati iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli zamonaviy jamiyatda inson resurslarini samarali shakllantirish va rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Inson resurslarini yuqori darajada rivojlantirish uchun, avvalo fuqarolarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladigan ijtimoiy-iqtisodiy, pedagogik va psixologik sharoitlarni yaratish zarur. Bunda yoshlarning kasbiy shakllanish jarayonini to'g'ri tashkil etish, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbiy yo'naltirish ishlarini tizimli ravishda olib borish alohida ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism Hozirgi davrda yoshlarni uzluksiz ta'lim tizimi doirasida nafaqat ularning ehtiyojlari va imkoniyatlarini aniqlash, balki mehnat bozorida yuz berayotgan o'zgarishlarni ham hisobga olgan holda kasbiy yo'naltirish zarurati tobora ortib bormoqda. Chunki zamonaviy mehnat bozori yuqori malakali, moslashuvchan va raqobatbardosh mutaxassislarni talab qiladi. Shu bilan birga, yoshlarning kasbiy o'zini-o'zi belgilashi jarayoni ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va hayotiy maqsadlarini shakllantirishda muhim psixologik omil hisoblanadi.

Biroq mavjud amaliyot shuni ko'rsatadiki, yoshlarning kasbiy o'zini-o'zi belgilashiga yordam beradigan maqsadli, tizimli, psixologik hamda kasbiy yo'naltirish ishlari yetarli darajada tashkil etilmagan. Ayniqsa, uyushmagan yoshlar guruhiga kiruvchi, ya'ni ta'lim jarayonidan chetda qolgan yoki rasmiy bandlik tizimiga to'liq jalb etilmagan yoshlar o'rtasida kasbiy orientatsiya muammolari yanada dolzarb hisoblanadi. Bunday yoshlar ko'pincha o'z qobiliyatlari va imkoniyatlarini to'liq anglab yetmasliklari, mehnat bozori talablari haqida yetarli ma'lumotga ega emasliklari sababli kasb tanlashda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Shuningdek, kasbiy o'zini-o'zi belgilash va bandlik muammolarini hal etishga qaratilgan ijtimoiy institutlar o'rtasida samarali hamkorlik tizimi yetarli darajada shakllanmaganligini ham ta'kidlash lozim. Ta'lim muassasalari, mehnat bozorini tartibga soluvchi tashkilotlar, yoshlar bilan ishlovchi ijtimoiy institutlar hamda psixologik xizmatlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi yoshlarning kasbiy shakllanish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim muassasalari – umumiy o'rta ta'lim maktablari, bolalar uylari, internat muassasalari, kasb-hunar ta'limi markazlari hamda oliy ta'lim muassasalarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda yoshlar uchun sifatli psixologik va kasbiy yo'naltirish xizmatlarini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, motivatsiyasi va individual psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan psixodiagnostik metodlardan foydalanish, kasbiy maslahat va treninglarni tashkil etish ham samarali natijalar berishi mumkin.

Shuningdek, mehnat bozorida talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirish maqsadida tashqi va ichki mehnat bozorlari o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash zarur. Buning uchun hududiy iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta'minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish muhim vazifa hisoblanadi.

Jumladan, inson resurslari salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan strategik dasturlarni ishlab chiqish, mehnat bozorining joriy va istiqboldagi ehtiyojlarini muntazam monitoring qilib borish, yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan ta'lim va trening dasturlarini joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shu orqali yoshlarning kasbiy orientatsiyasi va hayotiy maqsadlarini shakllantirish, ularning jamiyatdagi faol ishtirokini ta'minlash hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladigan malakali kadrlar zaxirasini yaratish mumkin.

Mazkur jarayonlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mehnat bozoridagi o'zgarishlar, kasbiy orientatsiya tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlikning sustligi ayniqsa uyushmagan yoshlar qatlamiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Uyushmagan yoshlar – bu ta'lim tizimidan yoki rasmiy bandlik jarayonidan chetda

qolgan, ijtimoiy institutlar faoliyatida faol ishtirok etmaydigan yoshlar guruhi bo'lib, ular ko'pincha kasbiy o'zini-o'zi belgilash jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar.

Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy maqomi noaniqligi ularning shaxsiy rivojlanishi va hayotiy maqsadlarini shakllantirish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday yoshlar ko'pincha kelajak rejalari va kasbiy maqsadlarining aniq emasligi, o'z imkoniyatlarini to'liq anglab yetmaslik, motivatsiya darajasining pastligi hamda ijtimoiy faollikning sustligi kabi psixologik holatlar bilan tavsiflanadi. Natijada ular jamiyatda o'z o'rnini topishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Shuningdek, uyushmagan yoshlar orasida psixologik barqarorlikning yetarli darajada shakllanmaganligi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining zaifligi va ijtimoiy muhit ta'sirining kuchliligi ularning psixologik holatida turli muammolar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Ayrim hollarda bunday yoshlar o'z salohiyatini to'liq namoyon eta olmasligi, o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar hamda hayotiy maqsadlarning noaniqligi kabi holatlar bilan yuzlashadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning kasbiy orientatsiyasi va hayotiy maqsadlari uning motivatsion sohasi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tajribasi bilan bevosita bog'liqdir. Agar yoshlar o'z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos kasbiy yo'nalishni aniqlay olsalar, ularning shaxsiy rivojlanish jarayoni ham izchil va barqaror kechadi. Aksincha, kasbiy o'zini-o'zi belgilashdagi noaniqlik psixologik noaniqlik, ichki ziddiyatlar va ijtimoiy passivlikning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli uyushmagan yoshlarning psixologik holatini o'rganish, ularning kasbiy orientatsiyasi va hayotiy maqsadlarini shakllantirishga ko'maklashish bugungi kunda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Bunda psixologik diagnostika, kasbiy maslahat, motivatsion treninglar hamda ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim omil hisoblanadi.

Ayniqsa, yoshlarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ularga kasbiy yo'nalish berish, o'z salohiyatini anglashga yordam berish hamda hayotiy maqsadlarini aniqlashga ko'maklashish ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu orqali uyushmagan yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni jamiyat hayotiga faol jalb etish hamda mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanishiga zamin yaratish mumkin.

Shunday qilib, uyushmagan yoshlarning psixologik holatini chuqur o'rganish, ularning kasbiy orientatsiyasi va hayotiy maqsadlarini shakllantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan psixologik yondashuvlarni ishlab chiqish nafaqat yoshlar muammolarini hal etishga, balki jamiyatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

XULOSA Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning kasbiy orientatsiyasi va hayotiy maqsadlarini to'g'ri shakllantirish ularning shaxsiy rivojlanishi hamda jamiyatda munosib o'rin egallashida muhim omil hisoblanadi. Uyushmagan yoshlar qatlamida kasbiy o'zini-o'zi belgilash jarayonining yetarli darajada shakllanmaganligi, mehnat bozori talablari haqida to'liq ma'lumotga ega emaslik, shuningdek ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining yetarli emasligi ularning psixologik holatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa yoshlar orasida motivatsiyaning pasayishi, hayotiy maqsadlarning noaniqligi, o'ziga bo'lgan ishonchning sustlashuvi kabi holatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Shu sababli uyushmagan yoshlarning psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularning kasbiy orientatsiyasini shakllantirish hamda hayotiy maqsadlarini aniqlashga ko'maklashish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur jarayonda psixologik xizmat tizimini rivojlantirish, kasbiy yo'naltirish ishlarini takomillashtirish hamda yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlashga qaratilgan kompleks yondashuvni qo'llash zarur.

Amaliy maslahat va tavsiyalar

1. Kasbiy yo'naltirish tizimini kuchaytirish. Ta'lim muassasalarida yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan kasbiy orientatsiya dasturlarini muntazam tashkil etish zarur.

2. Psixologik diagnostika va maslahat xizmatlarini rivojlantirish. Uyushmagan yoshlarning individual psixologik xususiyatlarini aniqlash hamda ularga kasb tanlash jarayonida ilmiy asoslangan psixologik maslahatlar berish muhim hisoblanadi.

3. Mehnat bozori haqida ma'lumot berish tizimini takomillashtirish. Yoshlarni zamonaviy kasblar, mehnat bozori talablari va istiqbolli yo'nalishlar haqida muntazam xabardor qilib borish ularning kasbiy orientatsiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

4. Motivatsion trening va rivojlantiruvchi dasturlarni tashkil etish. Yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, shaxsiy salohiyatini anglash va hayotiy maqsadlarini aniqlashga yordam beradigan treninglar samarali natija beradi.

5. Ijtimoiy institutlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish. Ta'lim muassasalari, psixologik xizmatlar, bandlik markazlari va yoshlar tashkilotlari o'rtasida o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish yoshlarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

6. Uyushmagan yoshlarni ijtimoiy loyihalarga jalb etish. Turli kasbiy amaliyotlar, volontyorlik faoliyati va ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi hamda ularning kasbiy qiziqishlarini aniqlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Кудрявцева Т. В., Сухарева А. В. Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения (Вопросы психологии. — 2015 № 1 с. 86–93)
2. Пряжников Н. С., Пряжникова Е. Ю. Игры и методики для профессионального самоопределения старшеклассников. — М.: «Первое сентября», 2014
3. Чистякова С. Н. Типы профессиональной среды (Профессиональное образование — 2004 № 3 с. 25)
4. Шевандрин Н. И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности, с. 319
5. Камилова Н.Т. Особенности самооценки подростков с девиантным поведением. Авт. реф. канд психол. наук., Ташкент.: 2001. - С.18
6. Kudratova L.R Uyushmagan yoshlar ijtimoiy psixologik portretining o'ziga xos xususiyatlari: psixol.f.f.d diss. Avtoreferati. T.TDPU, 2024. – 12.6
7. Абрамова О. А. Социально-психологический портрет российского IT-предпринимателя // Социальная психология и общество. 2021. Т. 12. № 3. С. 188-204.